

УДК 378.134(78)

ЛАРИСА ЯРОШЕВСЬКА

м. Миколаїв

yarosh702@mail.ru

СУЧАСНИЙ СТАН ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ОСНОВІ ТРАДИЦІЙ ОДЕСЬКОЇ ХОРОВОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлюється сучасний стан диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, прагнення до його професійної усвідомленості. Проаналізовано стратегію розвитку мистецької освіти сьогодення, пов'язану із внесенням інноваційних перетворень до її змісту, яка має ґрунтуватись на вирішенні завдань щодо якісної професійної підготовки майбутнього педагога-музиканта. Доведено, що найвищим надбанням української освіти ХХ століття стала Одеська хорова школа з продуманою педагогічною системою навчання і виховання хорових диригентів і педагогів. Розкрито шляхи удосконалення сучасної мистецької освіти.

Ключові слова: диригентсько-хорова підготовка, педагогічна система, виконавська майстерність, Одеська хорова школа, хормейстер, методика, диригентська техніка.

Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті передбачає створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України. Необхідність орієнтації педагогічного процесу на індивідуальність людини, узгодження її особистісного досвіду із змістом освіти вимагають переосмислення мети, завдань і методів фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, створення та втілення у практику як традиційних, так і нетрадиційних форм і методів навчання. В умовах демократичних перетворень усіх сторін суспільного життя проблема диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики стає дедалі актуальнішою і вирішення її багато в чому залежить від активізації навчального процесу в оновленій освіті.

Важливе місце у системі підготовки майбутнього педагога-музиканта займає цикл диригентсько-хорових дисциплін. Це визначається специфікою роботи фахівця, яка спрямована на практичне вирішення завдань формування духовності та естетичних потреб підростаючого покоління засобами хорового співу.

Вагомий внесок у розв'язання проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя-музиканта зробили такі вчені, як Л. Арчажнікова, Л. Коваль, Г. Падалка, О. Ростовський,

О. Рудницька, О. Щолокова, О. Апраксина, А. Болгарський, С. Горбенко, І. Назаренко, Л. Хлебнікова. Науковці виокремлюють специфічні риси організації навчально-виховного процесу та накреслюють коло першочергових питань, від вирішення яких залежить здатність майбутнього спеціаліста до виконання професійних завдань. Суттєвим внеском у розвиток проблеми вокально-хорової підготовки майбутніх учителів музики стали праці А. Болгарського, С. Горбенка, А. Козир, А. Кречківського, А. Лашенко, О. Михайличенка, П. Ніколаєнко, Т. Смирнової та інших дослідників. Використання міжпредметних зв'язків у фаховій підготовці майбутніх педагогічних кадрів, зокрема вчителя музики, досліджується у працях Н. Гребенюк, А. Єрьомкіна, Т. Іванченко, С. Ілларіонова, В. Кирилова, Г. Первушиної, В. Стешенко та інших науковців.

У світлі сучасних підходів до вирішення проблеми диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва привертає увагу питання продуктивного використання багатоміжового музичного світового та вітчизняного досвіду, як передумови становлення хорової культури України. Такими передумовами виступають відомості про історичний період розвитку хорового співу,

про українську музичну освіту та педагогіку – епохи українського Відродження.

Розгляд існуючої системи диригентсько-хорової підготовки в Україні, показує, що складалася й усталювалася вона протягом багатьох століть і набула сучасних рис в 40-х роках ХХ ст., коли були сформовані кафедри хорового диригування в консерваторіях Києва, Одеси, Львова, Харкова.

Відстежуючи генезис та еволюцію диригентсько-хорової освіти ми наголошуємо на тому, що саме в другій половині ХХ століття відбулося остаточне формування цієї галузі музичної педагогіки в системі вузів України.

Інтенсивний розвиток хорової культури України другої половини ХХ століття засвідчує непересічний потенціал напрацювань наших найближчих попередників. Після глибокої кризи хорової культури у другій половині 50-х на початку 60-х рр. спостерігаються ознаки її поступового відродження. В ці роки розпочалася надзвичайна плідна діяльність нової генерації митців – вихованців одеської хорової школи.

Феномен одеської хорової школи висвітлюється нерозривно з аналізом діяльності професора К. Пігрова. Він продовжував і розвивав кращі традиції вітчизняного співацького мистецтва. Диригент прийшов до професійної кар'єри майстра шляхом самовідданої праці, що було характерним для справжніх майстрів останньої чверті ХІХ – початку ХХ століття. Життя і творча діяльність К. Пігрова здійснювалися на межі двох культурних сфер – релігійної і світської, що дало йому змогу зв'язати дві традиції (церковного і світського співу) в єдності школи. Його праця була направлена на пошук «золотої середини» – єдиного власного виконавського стилю, що містить всередині різні, досить суперечливі, стилістичні тенденції. Головний методичний і педагогічний принцип майстра щодо виховання диригента хору полягає в тому, що хормейстер повинен виховуватися у високопрофесійному хорі зі всіма специфічними принципами кваліфікованої художньої одиниці, тобто хор повинен мати відмінний стрій, бездоганний ансамбль, чітку дикцію і тонке, емоційне нюансування, глибоке розкриття музичних образів. Це ті властивості

хору, що завжди захоплювали і захоплюють слухача.

За теорією К. Пігрова, основою педагогічного процесу є повна свідомість сприйняття запропонованого до вивчення матеріалу. Другим вельми важливим чинником в процесі освоєння якогось твору служить художня зацікавленість. Виявляючи головні риси диригента як творчої особистості К. Пігров акцентує увагу на волі, бажанні оволодіти навиками і знаннями, педагогічною майстерністю.

Грунтовне знання хорового твору, за К. Пігровим, постає як його аналіз з позиції музиканта, спеціаліста-хормейстера, педагога і диригента. К. Пігров показує шляхи аналізу як самого виконання, так і виконуваної музики, причому йдеться не тільки про методику, у вузькому значенні цього слова, але і про розкриття природи феномена хорового мистецтва і хормейстерської роботи в їх єдності. Розбирається «техніка образних відкриттів пігровської школи» – як найважливіше в творчій діяльності хормейстера питання «про внутрішнє бачення», його методичне значення в розкритті художнього образу і втіленні в хоровому співі. Особлива цінність методичних заasad Пігрова в тому, що зроблені вони були ще в 30-ті рр. і містили положення, які підтвердилися через десятиліття у фундаментальній праці «Керівництво хором».

К. Пігров був першим серед своїх сучасників автором праць по хорознавству, в яких розглядався хоровий стрій залежно від структури, ладу твору. Він розглядав інтервали в мелодійному і гармонійному оточенні, завжди враховуючи функціональне значення звуків інтервалу в ладу. Такий підхід до інтонації інтервалів гнучкіший, глибший, більш теоретично продуманий і обґрунтований. Якщо раніше галузь виховання строю в хоровому музичному виконанні засвоювалась суто інтуїтивно, то з дослідженням її закономірностей Пігровим підхід до неї став усвідомленим. Чистота інтонації виступає як художня категорія, стає виконавським символом.

К. Пігров був новатором в підході до роботи з хором над ансамблем. Багаторічний досвід дозволив йому дійти висновку, що хоровий гармонійний ансамбль – це не просто рівновага голосів, а рівновага в певній пропо-

рції, у відповідності фактурно-інтонаційним нормам і логіці акордового викладу; «Рівновагу» партій в хорі, що становить один з елементів ансамблю, К. Пігров справедливо замінює більш ємним поняттям «пропорційність», що точніше відображає нескінченну різноманітність динамічних взаємин хорових партій в партитурі. Підходячи до рішення цієї проблеми К. Пігров вводить термін вокально-ансамблева виконавська техніка: цей двоскладовий термін з необхідною чіткістю підкреслює особливу специфічну вокально-ансамблеву природу співацького мистецтва хорового виконавства. Перевага даного терміну для визначення виконавської хорової техніки порівняно із звичним, але достатньо невизначеним виразом – «вокально-хорова виконавська техніка» є безперечною.

Багато років праці присвятив К. Пігров справі виховання молодих диригентів хору. Велику увагу приділяв педагог організації і співацькій культурі хору, вважав, що найважливішою умовою справжнього виховання хорового майстра є зв'язок теорії з практикою. Із власного досвіду диригентської діяльності К. Пігров висловлює думку про те, що справжнього митця хорового співу можна виховати через хор, який повинен добре знати музично-технологічну структуру твору, мати власне бачення музичного образу, як диригент-хормейстер розбиратися у особливостях строю, ансамблю, партіях, вміти встановити ступінь складності твору, володіти прийомами подолання технічних труднощів, як диригент-керівник відчувати наміри автора, стиль письма і на цій основі укладати художню інтерпретацію твору, як диригент-педагог володіти майстерністю педагогічного спілкування, бути артистом і режисером.

Педагогічна система К. Пігрова синтезувала кращі традиції російської і української хорових шкіл. Музично-педагогічна діяльність К. К. Пігрова стала основою для розкриття засад української хорової школи (І. М. Гадалова, М. Г. Колос, А. К. Мартинюк, Л. Саржинська), предметом виявлення оригінальних музично-педагогічних принципів (Д. С. Загрецький, А. П. Серебрі, В. І. Шип). Творча діяльність таких диригентів, як Д. Загрецький, В. Іконник, Г. Ліознов, П. Горохов,

В. Шип, В. Луговенко, А. Авдієвський, С. Дорогий, А. Мархлевський, В. Газінський є свідченням життєдайності цієї школи.

У становленні одеської хорової школи велику роль відіграє репертуар, який виступає як репрезентований стильовий зміст музичної культури здатний не тільки відображати суспільно-культурні пріоритети, а й формувати їх. Репертуарна основа хорової школи повинна відображати духовні запити часу і творчі прагнення даної школи, найкращим чином утілити і виразити хоровою звучністю художні задуми, відбираючи найхарактерніше з кожного жанру і стилю. Це й інтерпретація творів сучасної хорової музики – освоєння авангардної техніки, стародавня галузь нашої музичної культури – вітчизняні духовні твори, виконання великих форм – кантат, хорових концертів, циклів, сюїт, що дозволяє виконавцям реалізовувати потребу у високих ціннісних критеріях духовності.

Одеська хорова школи відіграла велику роль в історичній еволюції хорової творчості. Розвиток хорового виконавського мистецтва на основі спадкоємності – основна мета диригентсько-хорової школи. Життя традиції – в школі, в живих носіях традиції, а виконавські традиції виступають як складові виконавського стилю. Співацько-хоровий професіоналізм формується в умовах діалектичної наступності, відбирає і закріплює в собі кращий досвід музичної спадщини, збагачується новими прийомами вокально-ансамблевої техніки.

Пігровська школа – це струнка продумана педагогічна система навчання і виховання хорових диригентів і педагогів. Педагогічна і виконавська діяльність Пігрова з її методичного боку має чітко виражені структуру і принципи, що продовжують свій розвиток в діяльності його учнів і послідовників, які зберігають і розвивають традиції видатного диригента-виконавця К. Пігрова. Відзначимо: 1) прогресивність методу і можливість його широкого застосування (сфера діяльності учнів школи Пігрова – академічні, народні, оперні, церковні, учбові, дитячі хори, військові ансамблі); 2) новаторство ряду основних положень; 3) практичну спрямованість науково-методичних праць, що містять безліч цінних рекомендацій, перевірених багаторічним досвідом.

Центральним предметом в підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва є хор, в якому акумулюються знання, що одержуються студентами в класах спеціального циклу: диригування, сольфеджіо, теорії і історії хорового мистецтва, хорознавства, методики, читання хорових партитур, сольного співу, хорового аранжування. Завданням вищої диригентської освіти, окрім придбання спеціальних і загальномузичних знань, вмінь і навиків в галузі методики роботи з хором, є також оволодіння диригентською технікою, що полягає в певній системі рухів, жестів і дій. Систематизацією питань диригування займався видатний хоровий диригент, представник і продовжувач школи Пігрова професор Д. Загрецький. Таким чином, Одеська хорова школа розвиває традиції К.Пігрова в галузі особливої вокально-ансамблевої природи мистецтва хорового співу – це й є те, що ми називаємо «Пігровська школа чистоти строю». А техніка диригування як система диригентських жестів і прийомів, як розвиток виразних можливостей диригентського апарату була успадкована від диригентської школи Д.Загрецького.

Пігровська хорова школа – це живе явище, що розвивається, про це свідчить успішна творча діяльність численних випускників хормейстерського відділу Одеської державної консерваторії (зараз – музичної академії) А. Нежданової. Можна назвати багато імен фахівців, що підтверджують застосування і розвиток методики К. Пігрова в діяльності академічних, народних, оперних, церковних, навчальних, дитячих хорах, таким чином – універсальність методологічних принципів школи Пігрова для всіх різновидів хорової творчості (Д. Загрецький, А. Авдієвський, В. Іконник, М. Гринішин, Е. Дущенко, В. Толканев, П. Горохов, В. Луговенко, В. Шип, А. Серебрі, А. Мархлевський, Г. Ліознов, С. Крижановський, І. Сльота, Л. Бутенко, Ж. Косинський, В. Газинський, Ю. Любович, Н. Макода, А. Вацек та ін.) При оцінці збереження і подальшого розвитку традицій Одеської хорової школи особлива увага приділяється А. Авдієвському, якому належить пріоритетна заслуга в застосуванні і розвитку методики К. Пігрова в діяльності народного хору; і

В. Іконнику, чия творчість сприяла виникненню і подальшому розповсюдженню камерного хорового виконання в Україні.

Найвищим надбанням української освіти та музичної культури ХХ століття стали національні диригентсько-хорові школи. До найсуттєвіших компонентів їх функціонування ми відносимо джерела традиції, комплекс педагогічних та мистецьких засад і принципів у всій їх різноманітності, методика проведення диригентсько-хорової роботи, естетичні установки, процеси та тенденції у виконавстві, форми організації хорових колективів, своєрідність звукового еталону епохи.

Диригентсько-хорова освіта Одещини в ХХ столітті постає цілісним і динамічним явищем власне музичної освіти та важливим компонентом розвитку української музичної культури загалом. Інтенсивний розвиток українського хорового мистецтва зумовлений художніми традиціями нашого народу. Хорова культура сучасності постає як закономірний спадкоємець багатотисячолітніх традицій. Великий педагогічний досвід хорових діячів, українських композиторів має стати предметом детального вивчення в процесі підготовки хорового диригента.

Практична реалізація цілей диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики на основі традицій Одеської хорової школи ґрунтується на принципах означеного процесу, а саме: фахової спрямованості, інтегративності, емоційної взаємодії, творчої індивідуалізації. Досягнення мети педагогічної роботи, реалізація означених принципів передбачає створення та використання належних обставин диригентсько-хорової підготовки студентів, які б забезпечували можливість досягнення його результативності.

Розгляд сучасних тенденцій виховання творчої молоді свідчить про внесення до освітніх процесів вищої школи значних змін, покликаних наповнити навчання культуротворюючими, гуманістичними ідеями. Диригентсько-хорова освіта не є винятком. Йдеться про змістовне оновлення навчальних дисциплін у повному обсязі програмного матеріалу, апробацію нових методів й методик, перегляд концепції освіти та виховання фахівця. Диригентсько-хорова педагогіка в

сучасній Україні стає дедалі гнучкішою й глибшою, зберігаючи притаманну їй цілісну орієнтацію. Перед диригентсько-хоровою освітою постають завдання перебудови всієї системи, її змістовного, структурного та методологічного рівнів.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю / Віктор Петрович Андрущенко. — К.: Знання України, 2004. — 804 с.
2. Анисимов А. И. Дирижёр-хормейстер / А. И. Анисимов. — Л.: Музыка, 1976. — 160 с.
3. Арчажникова Л. Г. Сущность профессионально педагогического мастерства учителя музыки: Совершенствование подготовки учителя музыки на музыкально-педагогическом факультете / Л. Г. Арчажникова. — Свердловск, 1991.
4. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі

багаторівневої освіти : монографія / Алла Володимирівна Козир. — К.: НПУ імені М. Драгоманова, 2008. — 378 с.

5. Козир А. В. Творча спрямованість вчителя музики у роботі зі співацькими колективами / Алла Володимирівна Козир // Наука і сучасність [зб. наук. праць]. — К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. — Т. 38. — С. 96—100.
6. Кошмина И. Как начать работу по введению духовной музыки в школе / И. Кошмина // Искусство в школе. — 1995. — № 4. — С. 59.
7. Отич О. М. Особливості реалізації принципів мистецької освіти у системі професійної підготовки фахівців / О. М. Отич // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: До 170-річного ювілею. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. — К.: НПУ, 2004. — Вип. 1(6). — С. 48—54.
8. Падалка Г. М. Пріоритетні напрямки розвитку сучасної мистецької освіти / Галина Микитівна Падалка // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова [серія 14]. — К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. — Вип. 1(6). — С. 15—20.

LARYSA YAROSHEVSKA

Mykolaiv

THE CURRENT SITUATION OF CHORAL DIRYHENSKO TRAINING WITH PROSPECTIVE MUSIC ART TEACHER IN ACCORDING TO ODESSA'S CHORAL SCHOOL TRADITION

Modern level of future musical teacher's training, aspiration for his professional consciousness, for the analyses and studying the specific work with children collective, constantly demands the sequence of aims and final educational results. According to the musical educations it means the orientations on the training of such a personality having the complex of important professional and personal qualities that fully reveals his special professional skills. The successful solution of tasks of musical – aesthetical and artistic – creative development of children in a secondary school directly depends on the level of professional mastership, erudition and culture of the Music teacher. Under conditions of building a new society the problem of training of a creative, professionally competent teacher's personality, able to new search and discoveries, becomes especially urgent.

Key words: conductor-chorus training, educational system, performer's skill, Odessa's choral school, choirmaster, methodology, kapellmeister's technic.

ЛАРИСА ЯРОШЕВСКАЯ

г. Николаев

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ДИРИЖЕРСКО-ХОРОВОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА НА ОСНОВЕ ТРАДИЦИЙ ОДЕССКОЙ ХОРОВОЙ ШКОЛЫ

В статье освещается современное состояние дирижерско-хоровой подготовки будущего учителя музыкального искусства, стремление к его профессиональной осознанности. Проанализировано современную стратегию развития искусства в области образования, связанную с внесением инновационных преобразований в ее содержание, которое должно основываться на решении задач качественной профессиональной подготовки будущего педагога-музыканта. Доказано, что высшим достоянием украинского образования XX века стала Одесская хоровая школа с продуманной педагогической системой обучения и воспитания хоровых дирижеров и педагогов. Раскрыты пути усовершенствования современного искусства в области образования.

Ключевые слова: дирижерско-хоровая подготовка, педагогическая система, исполнительское мастерство, Одесская хоровая школа, хормейстер, методика, дирижерская техника.

Стаття надійшла до редколегії 04.12.2016